

Kapitalizam i hrvatska književnost

Radionica

Filozofski fakultet Zagreb

23. svibnja 2019

B110

Sažetci izlaganja

Maša Kolanović: Ekonomija i emocije

Izlaganje se bavi kritičkim čitanjem studije *Emotions in Finance. Distrust and Uncertainty in Global Markets* ekonomistice i sociologinje Jocely Pixley (Cambridge University Press, 2004) te načinima njezine upotrebe u analizi ekonomskih tema i motiva u tekstovima hrvatske književnosti i kulture. Studija Pixley uvjerljivo pokazuje kako su emocije bile dugo ignorirane u istraživanju financija, a zapravo su, kako ona tvrdi, glavni pokretač aktivnosti na financijskom tržištu. Kako pokazuje Pixley, emocije poput straha, pohlepe, nade, očaja, euforije i dr. su emocije koje pokreću tržište, ponekad s fatalnim posljedicama. Pixley svoje postavke temelji na etnografiji financijskih elita vodećih financijskih središta SAD-a, Velike Britanije i Australije. U svojoj knjizi, ona je napravila niz intervjua s vodećim akterima financijskog tržišta: bankarima, brokerima, novinarima koji izvještavaju ili daju procjene kretanja na tržištima. Kako pokazuje Pixley, nasuprot tzv. "racionalnom ekonomskom čovjeku" kao podrazumijevanom idealnom akteru financijskih aktivnosti, u središtu financijskih aktivnosti se nalaze stvarna ljudska bića što ortodoksni ekonomisti često puta zanemaruju u svojim analizama. Prema tzv. tradicionalnim ekonomistima, emocije stoje nasuprot normalnom, racionalnom ponašanju u ekonomskim aktivnostima; emocije su impulzivne i nepredvidive te stoga i sramotne za pozitivistički usmjerenog racionalnog ekonomskog čovjeka. U svom ću izlaganju nastojati pokazati kako je njezina teza korisna za polje književnosti jer se upravo književnost može promatrati kao repozitorij osjećaja o ekonomiji. Štoviše, Pixley, iako dolazi iz polja društvenih znanosti, često navodi primjere iz književnosti kojima podcrtava svoju tezu (Twain, Kafka i dr.). U nastavku svojih istraživanja, upotrebljivost ovih zapažanja ću nastojati opravdati uzimajući primjere iz drugih kulturnih narativa o emocijama u ekonomiji i to onih koji dolaze "odozdo" te ne pripadaju financijskim elitama. U tom kontekstu namjeravam obraditi *Crnu knjigu* Udruge Franak te prateće umjetničke artikulacije nepovjerenja prema bankama, bankarima i kapitalizmu što ću izložiti u izlaganju na završnoj konferenciji na projektu u prosincu.

Danijela Lugarić Vukas: Centi i osjećaji: što ekonomija može naučiti od humanističkih disciplina?

U svome ću izlaganju u kratkim crtama predstaviti intrigantnu studiju dvaju utjecajnih znanstvenika u polju proučavanja književnosti (rusist i slavist Gary Saul Morson) i ekonomije (Morton Schapiro). Njihova knjiga *Cents and Sensibility. What Economics Can Learn from the Humanities* (2017, 2018) smješta književnost na vrlo zanimljivo mjesto u kontekstu proizvodnje ekonomskoga znanja: ako razumjeti ljude kao kulturna bića znači pričati priče o njima (ljudski životi, citiram, «ne odvijaju se na predvidljiv način kao što se Mars okreće oko sunca») – život zahtijeva objašnjenja koje dobiva upravo u pričama. Temeljna je teza knjige sljedeća: ekonomija treba književnost upravo zbog svoje težnje prema matematičkim objašnjenjima. U svojoj strasti prema matematičkom i brojevnom prikazu stvarnosti ekonomisti nailaze na izazove u sljedećem: računaju na kulturu, koriste narativna objašnjenja i referiraju se na etičke koncepte koje se ne mogu reducirati na ekonomske kategorije. Izlaganje će ponuditi prikaz temeljnih postavki i zaključaka knjige, ali i njezino kritičko čitanje: knjiga je u vrlo kratkom vremenu doživjela niz različito intoniranih kritika, koje na zanimljive načine i iz različitih subjektivnih pozicija govore (i) o krovnoj temi koja nas u ovome projektu zanima.

Lana Molvarec: Turizam, ekonomija i kultura

Na tragu prethodnih istraživanja, u 3. godini projekta nastavljam s temom reprezentacije suvremenih turističkih praksi u hrvatskoj književnosti. Nema sumnje kako je turizam dominantna i najprofitabilnija gospodarska grana u Republici Hrvatskoj. Dok javnost i mediji prevladavajuće pronose slavljenički i pohvalni diskurs o procvatu hrvatskog turizma i rastu profita, manji broj medijskih i publicističkih djelatnika, a osobito književnika, dovode u pitanje takvu idiličnu sliku te u svojim tekstovima reprezentiraju turističke prakse kao dubinski i radikalni zahvat u prostor, gradove, životni stil te identitete ljudi (Jurica Pavičić, Boris Dežulović, Maša Kolanović). Na radionici *Kapitalizam i hrvatska književnost* predstaviti ću zbornik koji će mi biti od pomoći u razumijevanju odnosa suvremenog globalnog korporativnog turizma, doba konstantne mobilnosti i procesa konstruiranja poželjnih destinacija te kakav to učinak ima na lokalne zajednice, ali i na identitete samih turista. Riječ je o zborniku *Cultures of Mass Tourism. Doing the Mediterranean in the Age of Banal Mobilities* (ur. Obrador Pons, Crang, Travlou; Routledge, New York 2016). Kako u uvodu kažu urednici: ekonomski značaj masovnog turizma na Mediteranu jednako je važan kao i promatranje masovnog turizma na Mediteranu kao kulturnog i estetskog fenomena. Masovni je turizam jedna od središnjih odrednica suvremene svakodnevice u zapadnoj Europi, kao svojevrsna metafora za način na koji živimo svakodnevicu u potrošačkom društvu. Ujedno je to i nova kulturna formacija koja miješa globalne, nacionalne i lokalne utjecaje te ujedno destabilizira fiksne, koherentne identitete mjesta te stvara novi prostor isprepletenih kultura rada i turizma (2016: 1). Iz tog će mi razloga brojni teorijski uvidi, kao i analize masovnog turizma u drugim zemljama Mediterana biti od velike važnosti u istraživanju odnosa kapitalizma u formi turizma i hrvatske književnosti.

Marijana Hameršak: Povijest knjige kao povijest ekonomije: marginalizam u tiskari i knjižari

S idejom širenja područja istraživanja odnosa ekonomije i povijesti knjige u hrvatskom kontekstu izlaganje će se fokusirati na članak Simona Frosta „Economising in Public: Publishing History as a Challenge to Scientific Method“ objavljen u časopisu Book History 2014. godine tj. godišnjaku središnjeg međunarodnog udruženja iz povijesti knjige, Društva za povijest autorstva, čitanja i nakladništva (Society for History of Authorship, Reading and Publishing, SHARP). Članak se bavi pitanjem odnosa nakladničkih inovacija u drugoj polovici 19. stoljeća (prije svega u sferi tehnologije tiska i nakladničkih distribucijskih strategija) i uspjeha ekonomskog pravca marginalizma, odnosno neoklasične škole ekonomskog mišljenja. Na primjeru povijesti produkcije i distribucije nekoliko stožernih marginalističkih izdanja, prije svega knjige Theory of Political Economy Williama Stanleya Jevonsa, tiskane prvi puta 1871. godine članak ocrta ulogu koju su u procesu distribucije i kanonizacije tog ekonomskog pravca i iz njega proizašlog pristupa imale promjene u području povijesti knjige, prije svega inovacije u području tiska zahtjevnijih formata (poput matematičkih formula), kao i inovacije u području parateksta (npr. bibliografski dodatak novim izdanjima Jevonsove knjige), nakladničke strategije gradirane distribucije knjige (tj. kroz različita izdanja), specijalizacije nakladnika i dr. U završnom dijelu izlaganja Frostov članak će se pokušati odrediti u odnosu na šire područje istraživanja ekonomskih aspekata povijesti knjige u kojem se pozornost najčešće usmjerava na ekonomske aspekte povijesti knjige, dok se pitanja iz sfere „obrnute ekonomije“, koja pretpostavlja istraživanje ekonomskih fenomena iz perspektive povijesti knjige, samo iznimno otvaraju. Primjeri iz povijesti ekonomske produkcije na hrvatskom jeziku koji će se navesti tijekom izlaganja, ali i istraživanja hrvatske produkcije ekonomske literature u 1990-ima provedena u okviru ovog projekta (Kolanović), otvaraju prostor za raspravu o mogućnostima takvih istraživanja u hrvatskom kontekstu.

Stipe Grgas: Čitati ekonomiju u antropocenu

U zadnje vrijeme dosta se bavim autorima koji ukazuju na aktualnost ekološke, a mene posebno zanimaju oni pristupi koji uviđaju isprepletenost te problematike s pitanjima ekonomije i kapitala. Vrlo sam skeptičan prema nizu intervencija u čitanje Marxa koje ga nastoje legitimirati kao teoretičara koji je ekološki osviješten. Ja sam mišljenje da to proturječi produktivističkim temeljima Marxova razumijevanja čovjeka i okolnog svijeta, temeljima na kojima je izgrađena i jugoslavenska ekonomija. U izlaganju ću ukazati na činjenicu da je unutar marksističke tradicije ipak postojala ekološki svjesna tendencija ili pak grupacija ali da je ona izbrisana u političkoj praksi i čitanjima koji su ove omogućili. Misaoni kontekst u kojemu čitam hrvatsku književnost obilježen je neuvažavanjem ljudskog destruktivnog odnosa prema prirodi a moja je prosudba da ni književnost ne pokazuje odmak prema toj političkoj i kulturnoj matrici. U tom smislu ekonomija o kojoj je riječ ne propituje temeljne postavke kapital odnosa prema prirodi i predstavlja samo još jednu povijesnu instancu „metaboličke napukline“ koju je Marx prepoznao.

Tatjana Jukić: Revolucija i ekonomija

- 1) U proteklom razdoblju stavila sam istraživački naglasak na studije Erica Hobsbawma i Jürgena Osterhammela, primarno zbog načina na koji ta dva autora razvijaju koncept tzv. dvojne revolucije (*the Dual Revolution*). Posebno sam se usredotočila na Hobsbawmove knjige *The Age of Revolution: Europe 1789-1848* i *Industry and Empire: The Birth of the Industrial Revolution*, te na Osterhammelove *Die Verwandlung der Welt: eine Geschichte des 19. Jahrhunderts* i *An Emerging Modern World: 1750-1870* (ur. sa Sebastianom Conradom).
- 2) Dvojna revolucija jest koncept koji je u historiografiju uveo Hobsbawm, a označava složene konceptualne veze između Francuske i industrijske revolucije kroz devetnaesto stoljeće, posebno između 1789. i 1848. Te su veze obilježile intelektualni profil devetnaestoga stoljeća, te različite načine na koje je Habsburška Monarhija (poslije, Austro-Ugarska) utjecala na politički i ekonomski profil tadašnje Evrope. Osterhammel preuzima taj Hobsbawmov koncept kad opisuje svjetsku povijest devetnaestoga stoljeća i izričito zagovara komparativnohistorijsku perspektivu. Takav mi se pristup čini presudnim za razumijevanje ekonomskoga i političkoga identiteta Hrvatske u habsburškom i austrougarskom kontekstu, posebno s obzirom na industrijalizacijske procese u Hrvatskoj u devetnaestome i dvadesetome stoljeću.
- 3) To je okvir koji planiram mobilizirati za analizu ruralnog imaginarija koji dominira književnošću hrvatske moderne, s obzirom na činjenicu da sama zamisao o modernosti, barem od devetnaestoga stoljeća naovamo, pretpostavlja industrijski imperativ. Pokušat ću pokazati da je ta ruralnost konstitutivno moderna, te važna za potpuno razumijevanje koncepta dvojne revolucije. Kao središnji primjer poslužit će mi *Jankovo ljetovanje: moderna idila u šest kanta* Janka Cirakija, iz 1905.

Ivana Drenjančević: Ekonomija književnosti

U svomu ću se izlaganju osvrnuti na studiju Marca Shella „The economy of literature“. U svojoj studiji, a posebno u njezinu uvodnomu dijelu, Marc Shell iznosi pogled na vezu između ekonomskog i književnog polja koji mi se čini vrlo poticajnim i zanimljivim za proučavatelje književnosti, pa tako i za proučavanje hrvatske književnosti. Dok je tijekom posljednjih nekoliko desetljeća ispisano mnoštvo studija koje za svoj interes biraju ekonomske teme unutar književnih djela, dakle, istražuju kako pojedino djelo pristupa ekonomskim problemima svoje suvremenosti, Shell upućuje na neraskidivu vezu između novca i jezika, upućuje na mnoge poveznice koje ih združuju i zbog kojih u mnogomu novac i jezik (pa onda i književnost)

dijele sudbinu. Naime, na isti način na koji novac, bio on kovani novčić ili papirnati novac, predstavlja zlato pa je stoga tek nositelj simboličke vrijednosti, i umjetničko djelo funkcionira kao replika, simbolički predstavnik nekog odsutnog predmeta, fikcionalnoga svijeta. Marica Shella u spomenutoj studiji zanima povijest intelektualnih i umjetničkih otpora novcu kao predstavljачkomu tijelu, predmetu na koji se s prijezirom gleda jer je za nj vezana ideja neuhvatljive i varljive, simboličke vrijednosti. Od Platonovih do današnjih dana, kako nam to Shellova studija uvjerljivo pokazuje, traje zajednički otpor intelektualnih elita prema novcu i književnosti kao glasnicima praznine, neizvornosti i odsutnosti.

Cvijeta Pavlović: Počeci kapitalizma u hrvatskoj književnosti

Odredba kapitalizma u hrvatskoj književnosti podrazumijeva smještanje toga pojma u određeno vremensko razdoblje tj. povezivanje pojma kapitalizam s književnopovijesnim pojmovima i razgraničenjima, od realizma i naturalizma do modernizma i „tranzicije“. Analiza postojeće interdisciplinarnе literature koja povezuje ekonomsko i književno polje dakle otvara pitanje postojanja i trajanja kapitalizma u hrvatskom društvu, kulturi i književnosti od XIX. do XXI. stoljeća. U tom kontekstu, komparativno čitanje znanstvenih priloga formira okosnicu oko pitanja postojanja kapitalizma i prema pojmovima centra i periferije i srodnim društveno-humanističkim interdisciplinarnim uvidima (I. Hergešić, M. Beker, I. Even-Zohar, K. Nemeč, I. Gajin).